

titlen i den første indgår „Utmanad av ondskan“, mens det i den anden afhandling hedder: „Utmaningarne mot demokratiens skola“.

I Per Höjebergs disputats mangler der fortsat væsentlige elementer i analysen af svenske læreres forhold til kommunismen og til Sovjetunionen, hvor også tiden før 1933 og tiden efter 1945 med fordel kunne have været inddraget. At forholdet til modernitet spiller en betydelig rolle, har Per Höjeberg demonstreret i sin analyse af svenske læreres forhold til Sovjetkommunismen, og i en dansk sammenhæng har Morten Thing tilsvarende vist i sin over 20 år gamle analyse af danske intellektuelles forhold til Sovjetunionen og det danske kommunistparti (*Kommunismens kultur* (1993)), at de intellektuelle og kunstnerne i denne periode så sig som forkyndere af en kunstnerisk avantgarde og modernitet ved at tilslutte sig kommunismen, og samtidig at avantgarde og modernitet har ført dem til kommunismen. Det samme er tilfældet for et antal toneangivende lærere i denne periode som bl.a. Inger Merete Nordentoft, der så tilslutning til kommunismen som et genuint udtryk for modernitet og dermed for demokratisering af den danske skole, der herigennem blev placeret som „kæmpende humanisme“, uanset at kognitiv dissonans også i disse tilfælde gjorde sig gældende.

Palle Roslyng-Jensen

| Joakim Glaser: *Fotboll från Mielke till Merkel. Kontinuitet, brott och förändring i supporterkultur i östra Tyskland*, Arx Förlag, Malmö 2015, 384 s., 230 SEK.

Med *Fotboll från Mielke till Merkel* nuancerer den tyskfødte svenske historiker Joakim Glaser den velkendte fortælling om Tysklands genforening som et gennemgribende og endeligt brud med det østtyske samfund i DDR. Glaser opregner både kontinuitet, brud og forandring, og fodbolden viser sig i bogens diskussioner af udviklingen inden for østtysk fodbolds fankultur siden 1965 til i dag at kunne rumme det hele.

Kildegrundlaget for Glasers undersøgelse er en række interviews med og deltagende observationer af østtyske fodboldfans på og uden for stadion, hvor han spørger om deres oplevelse af ændringerne i deres klubber og østtysk fodbold. Interviewpersonerne er fordelt på fire klubber (1. FC Union Berlin, Berlin FC Dynamo (BFC Dynamo), FC Erzgebirge Aue og 1. FC Magdeburg). Glaser giver udtryk for, at det har været svært at finde villige interviewpersoner, men materialet efterlader indtrykket af et sammenhængende billede af østtysk fodbold. Især deltagelsen fra både 1. FC Union Berlin og BFC Dynamo åbner for en interessant diskussion af kontinuitet og brud i forbindelse med

Tysklands genforening. Med udgangspunkt i klubbernes fankultur bygger Glaser videre på den sportshistoriske udvikling, der siden begyndelsen af 1990'erne har bevæget sig væk fra statsperspektivet mod klubberne og nu er nået til fansene tæt knyttet til samfundet mere generelt.

Bogen er nemlig ikke en undersøgelse af østtysk fankultur i sig selv, men sammenholder udviklingen i fankulturen (og fodboldsporten) og udviklingen i det østtyske samfund. Undersøgelsens centrale begreb er „identifikation“, der kan forandres afhængigt af det gældende „narrativ“. Glaser har desuden valgt i sin undersøgelse af ændringerne i narrativerne og dermed identifikationerne hos de østtyske fodboldfans at se på „nation“ på grund af den særlig historie, der omgiver netop Tyskland(ene) i denne periode, „magt“ som muligheden for at opnå et diskursivt hegemoni og „generation“ i betydningen af en gruppe med en fælles erfaring, men ikke nødvendigvis samme alder.

Bogens analyse falder kronologisk i tre dele: Før (kap. 4), under (kap. 5) og efter Tysklands genforening (kap. 6). For hver periode analyserer Glaser fansenes identifikation med deres respektive klubber, og på hvilken måde de tre særlige begreber spillede en rolle for fansene. Samtidig diskuterer han de skiftende former for identifikation med udgangspunkt i den øvrige udvikling i det østtyske samfund.

Glaser begynder i 1966, hvor det blev tilladt at etablere „rene“ fodboldklubber uafhængigt af større sportsforeninger eller virksomheder. Det skabte en ny fodboldkultur og nye narrativer om klubberne, der generelt blev ret populære i 1970'erne. 1. FC Union Berlin fik ry som den „oppositionelle“, og BFC Dynamo den „regimetro“ klub i Berlin, mens provinsklubberne i Aue og Magdeburg og deres fans blev „lokalpatriotiske“. Glasers interviews viser dog, at tilhængerne, i hvert fald i dag kunne man tilføje, sætter spørgsmålstegn ved overskrifterne, og selvom styret tillod fodboldfansene et vist frirum, så var der grænser for, hvor langt de kunne gå i deres frustration over styret og en „følelse af ufrihed“, men ikke, i supporterernes optik, i deres ønske om et genforenet Tyskland.

„Enigheden“ om grænserne forrykkedes i 1980'erne, da styret selv begyndte at tolke fansenes protester som et krav om et forenet Tyskland med hårdere repressalier til følge. Det oplevede flere af interviewpersonerne som en „diskrepans“: De interviewede identificerede sig stadig med klubben, men ikke med styrets nye narrativ om klubberne og fansene som fortalere for en genforening. Glaser henviser til, at det går imod tidligere forskning, men tager ikke diskussionen op med den. Umiddelbart blev de østtyske fans som det øvrige samfund brudt op med genforeningen. Ligesom DDR som stat blev optaget i Vesttyskland, så blev det østtyske fodboldforbund også optaget i

det vesttyske. På begge planer taler Glaser om en „ikke-ankendelse“ (en *Nicht-Anerkennung* med reference til politolog Irina Mohr). DDR og dets erfaringer, herunder dets fodbold, blev ikke anerkendt i den nye stat og skrevet ud af historien. Flere østtyske spillere tog til Vesttyskland. Der opstod et stort økonomisk skel mellem øst og vest, og interessen for østtysk fodbold faldt. Dette sammenfald mellem det store narrativ om genforeningen og supporterernes eget narrativ på tværs af klubberne betyder også, at fodbolden i sig selv bliver en parentes i deres syn på genforeningen.

I dag, 25 år efter genforeningen deler fankulturen stadig delvis narrativ med det øvrige østtyske samfunds udvikling. Supporterne har f.eks. en egen „Ostalgie“, ikke kun en længsel efter det, der var, men også det, der kunne være kommet (f.eks. gennem den effektive østtyske talentudvikling).

Men tiden har også splittet klubberne på nye måder uden helt at opgive arven fra DDR. Nogle (Aue og Union) har klaret omstillingen og spiller i 2. Bundesliga (svarende til den danske 1. division), mens de øvrige spiller i regionale ligaer. Hos de sidste er DDR-identifikationen tydeligere, især hos de ældre tilskuere, ikke i længsel efter DDR, men i trods mod det vestlige Tyskland og den førnævnte ikke-ankendelse. Hos BFC Dynamo ses det i klubbens hooligankultur og højredrejningen i fanbasen siden slutningen af 1980'erne, der knyttede an til image som Stasi-affilieret. 1. FC Berlin Union viderefører sit oppositionelle image i modstanden mod kommercialiseringen af fodbolden.

Styrken ved Glasers undersøgelse er nuanceringen af dele af den typiske fortælling om Østtyskland omkring og efter genforeningen ved sit fokus på fodboldsupporten, hvor DDR-erfaringen stadig spiller en rolle. Glaser antyder dog, at det måske er ved at skifte, efterhånden som nye generationer uden en DDR-erfaring kommer til.

Christian Tolstrup Jensen

| OVE KAJ PEDERSEN: *Markedsstaten*, Hans Reitzels Forlag, København 2014, 422 s., 300 kr.

Stat og arbejdsmarked – to nærmest evigtgyldige, skønt historisk set foranderlige, institutioner i samfundslivet kunne man fristes til at mene. Men forholder det sig nu sådan? Professor i komparativ politik og økonomi ved CBS, Ove Kaj Pedersen, leverer i *Markedsstaten* et originalt og dybdegående, men også svært tilgængeligt bidrag til forståelsen af arbejdsmarkedets institutionalisering i Danmark. Bogen er en opfølger til den anmelderroste og bredt anvendte *Konkurrencestaten*